

Motion till riksdagen 2023/24:68

av **Nooshi Dadgostar m.fl. (V)**

Statliga företag

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning angående det statliga ägandet och de statligt ägda företagens demografiska ansvar och vilka demografiska effekter det har och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att samhällsnyttan alltid ska stå i fokus för ägarstrategin samtidigt som företagen bedrivs ekonomiskt effektivt, och i de fall viktiga samhällsintressen står i konflikt med de statliga bolagens vinstkrav ska målsättningen i ägarstrategin ses över, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör omarbeta ägardirektiven för de statliga bolag som ansvarar för naturresurser med en längre omloppstid i syfte att avkastningskraven ska följa en längre tidsperiod och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag på hur styrningen av de statligt ägda bolagen kan förtydligas ytterligare med hänsyn till de internationella riktlinjerna och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att statliga bolag bör verka för en ökad förädling i syfte att skapa arbetstillfällen och öka exportvärdet och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att de statligt ägda bolagen snarast möjligt ska återkomma med en kartläggning av könsfördelningen på alla nivåer i respektive bolag och utifrån denna komma med förslag på åtgärder för en mer jämställd verksamhet och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag på hur vidare krav på utvärdering och kontroll av de statligt ägda bolagens hållbarhetsredovisning kan införas och tillkännager detta för regeringen.

8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att samhällsägda företag bör uppträda neutralt och därför inte ska vara medlemmar i Svenskt Näringsliv eller liknande intresseorganisationer och tillkännager detta för regeringen.

2 Inledning

Vänsterpartiet vill se en offensiv statlig företagspolitik med höga ambitioner. Det statliga ägandet ska utgå från svenska förutsättningar men även följa förändringar på världsmarknaden och i omvärlden. Förtroendet för de statliga institutionerna är avgörande för att skapa legitimitet för den demokratiska processen. Att statligt ägda bolag agerar föredömligt och med god transparens är därför av särskild vikt.

3 Det statliga ägandets funktion för staten

Vänsterpartiet menar att staten bör använda sitt ägarskap av statliga bolag för att tillgodose samhällsnyttiga ändamål. Kravet på lönsamhet i statliga bolag ska inte gå före samhällsnyttan. De statliga bolagen ska användas aktivt för att bygga Sverige tryggare, mer jämlikt och ekologiskt hållbart, för att öka konkurrenskraften och inte minst för att jämna ut orättvisa skillnader mellan stad och landsbygd.

Om vi ska kunna hålla ihop och skapa förutsättningar för utveckling i hela Sverige måste vi ha likvärdiga grundläggande förutsättningar oavsett var vi bor. Statliga bolags egentliga ägare är alla som bor i Sverige, inte regeringen. De statliga bolagen har därför ett särskilt ansvar för att människor i hela landet ska ha samma tillgång till service och andra samhällsviktiga funktioner. De statliga företagen bär ett stort ansvar för vad deras egna investeringar och verksamhet har för effekt på de platser där de verkar. Detta ansvar behöver klargöras och det behöver också förtydligas hur de statliga företagen ska kunna agera på det ansvaret. Vänsterpartiet vill därför se en utredning som förtydligar ansvaret och vilka effekter det statliga ägandet har i dag.

Regeringen bör tillsätta en utredning angående det statliga ägandet och de statligt ägda företagens demografiska ansvar och vilka demografiska effekter det har. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen måste också ta ansvar för att de direktiv och riktlinjer som redan finns följs. Vänsterpartiet motsätter sig generellt utförsäljningar av statliga företag. Vi vill i stället bygga en framtida innovationsstruktur som behåller tillverkning, forskning och utveckling (FoU) samt huvudkontor i Sverige. Vänsterpartiet menar att det finns flera skäl för att staten ska vara en stark ägare, eller ha monopol, inom samhällsviktiga områden. Statligt ägande behövs som en motvikt till spekulationskapitalism och kort-siktig vinstjakt. Ägardirektiven till flera av de statliga bolagen behöver utvecklas.

Samhällsnyttan ska alltid stå i fokus för ägarstrategin samtidigt som företagen bedrivs ekonomiskt effektivt, och i de fall viktiga samhällsintressen står i konflikt med de statliga bolagens vinstkrav ska målsättningen i ägarstrategin ses över. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4 Grundlagsskydd för gemensam egendom

De senaste decennierna har politiker sålt ut stora delar av vår gemensamma egendom som skolor och vårdcentraler, apotek och allmännyttans lägenheter. När andra partier vill minska det gemensamma ägandet, vill Vänsterpartiet öka det för att bättre kunna styra samhällsutvecklingen. Vi har gemensamt byggt upp tillgångar i form av statliga bolag för att kunna styra delar av samhället genom dem men också för att kunna inbringa mer pengar till det gemensamma för en bättre välfärd. Att öka det gemensamma ägandet är viktigt inte minst ur ett demokratiperspektiv. I dag skyddar grundlagen den privata äganderätten, men det saknas ett skydd för det som vi äger tillsammans. Vänsterpartiet anser att den gemensamma äganderätten behöver förstärkas och vi vill därför införa ett grundlagsskydd för gemensam egendom.

Det finns i dag viktiga samhällsfunktioner som upprätthålls genom de statligt ägda företagen. Det handlar om funktioner som har en så stor samhällsnytta att det inte kan lämnas till kortsiktig vinstspekulation. Det finns också många exempel på gemensam egendom som kan behöva skyddas, t.ex. Sveaskogs ägande av mark och skog eller Vattenfalls energiproduktion. Även Sveriges totalförsvarsintressen skyddas genom det statliga ägandet. Företag och verksamheter som är viktiga för Sveriges säkerhet ska inte riskera att tas över av utländska ägare utan måste i stället stanna i statlig ägo. Utöver skydd ger de statligt ägda företagen stor möjlighet för Sverige att gå i bräschen. Genom dem kan vi t.ex. upprätta tydliga klimatmål i produktionen och se till att det statliga ägandet driver innovation framåt för att hitta bättre och hållbara lösningar.

Vi menar att det är i medborgarnas intresse att företag och infrastruktur som är viktiga för samhällets utveckling ägs av medborgarna gemensamt, genom staten, landstingen eller kommunerna. Att sälja ut sådana företag vore att utsätta både landet och medborgarna för stora risker och skulle leda till dyrare kostnader för både samhället och befolkningen. Det statliga ägandet behöver utökas och utvecklas för att vi demokratiskt ska kunna styra samhällsutvecklingen. Vi har sett konsekvenserna av minskat statligt ägande inom många områden, och det är dags att erkänna möjligheterna som ett statligt ägande ger i form av stabilitet och utveckling.

Skyddet vi föreslår ska gälla på såväl statlig som regional och kommunal nivå. Vi vill att en utredning ser över hur ett grundlagsskydd för gemensamt ägd egendom ska kunna uppnås.

Det är i dag enkelt för beslutsfattarna att sälja ut gemensam egendom. För statlig egendom gäller 9 kap. 9 § regeringsformen som anger att ”Riksdagen beslutar om grunder för förvaltningen av och förfogandet över statens tillgångar”. Riksdagen har med stöd av denna paragraf beslutat att reglera förfarandet närmare i budgetlagen. Enligt den har regeringen rätt att besluta om försäljning av aktier eller andelar i ett företag där staten har mindre än hälften av aktierna, om inte riksdagen har bestämt annat för företaget. För företag där staten har hälften eller mer av rösterna för samtliga aktier eller andelar krävs riksdagsbeslut för att sälja ut eller på annat sätt minska statens andel. Alla dessa riksdagsbeslut tas med enkel majoritet. Försäljning av kommunal egendom sker även den med enkel majoritet. Sådan försäljning regleras i dag i kommunallagen som i princip bara innebär att utförsäljningar inte får genomföras så att det otillbörligt gynnar någon. Men kommuner och landsting/regioner har upprepade gånger ändå brutit mot detta. Som en del i grundlagsskyddet för gemensam egendom anser vi att det bör ske en ändring av regeringsformens regler som rör majoritetsförhållandena vid riksdagens beslutsfattande. Huvudregeln enligt RF är att riksdagen fattar beslut med

enkel majoritet (4 kap. 7 § RF), men i vissa fall kan riksdagen fatta beslut med kvalificerad majoritet (8 kap. 17 § RF).

Vänsterpartiet anser att riksdagens beslut i frågor som rör utförsäljning av gemensam egendom alltid ska fattas med kvalificerad majoritet, för att förhindra att försäljningarna ska kunna ske alltför enkelt. Vi föreslår att det för beslut om att sälja ut gemensamt ägd egendom krävs tre femtedelars majoritet, alternativt två likalydande beslut med mellanliggande val så att väljarna får möjlighet att avgöra. Något av dessa villkor måste vara uppfyllt. Detta skydd ska föras in i grundlagen och gälla på såväl statlig som regional och kommunal nivå. Genom att skyddet förs in i grundlagen kan det inte upphävas med ett enkelt majoritetsbeslut. Skyddet ska gälla gemensamt ägd egendom vars värde överskrider en viss beloppsgräns. För att undvika att man går runt skyddet genom att dela upp en försäljning i flera mindre steg, bör särskilda regler införas för vad som räknas som en och samma försäljning. Reglerna för vad som räknas som en och samma upphandling kan fungera som förebild. För mer information om Vänsterpartiets förslag, läs vår motion Demokrati, integritet och transparens (2023/24:V627).

5 Klimat- och miljöansvar i företag med statligt ägande

Bolag vars uppgift är att hantera naturresurser vars omloppstid kan vara upp till 100 år eller mer måste styras långsiktigt. Sveaskog ska exempelvis inte tvingas utöka sina avverkningar från ett kvartal till ett annat för att möta avkastningsmål. Det försvårar den långsiktiga planering som är helt nödvändig för ett hållbart ägande. Avkastningskraven för sådana bolag bör i stället följa en längre tid.

Regeringen bör omarbeta ägardirektiven för de statliga bolag som ansvarar för naturresurser med en längre omloppstid i syfte att avkastningskraven ska följa en längre tidsperiod. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6 De statliga företagen bör gå i bräschen för samhällsnytta

Vänsterpartiet vill se en offensiv statlig företagspolitik med höga ambitioner. Det statliga ägandet ska utgå från svenska förutsättningar men även följa förändringar på världsmarknaden och i omvärlden. Förtroendet för de statliga institutionerna är avgörande för att skapa legitimitet för den demokratiska processen. Att statligt ägda bolag agerar föredömligt och med god transparens är därför av särskild vikt.

I riksrevisionens rapport om hållbart företagande och styrning av de statligt ägda bolagen (skr. 2021/22:31) pekade man på hur en del av bolagen med statligt ägande har svårt att förhålla sig till bl.a. OECD:s riktlinjer för multinationella företag och andra internationella riktlinjer som en del av ägarpolicy och att det i sin tur har lett till svagare incitament för bolagen att beakta riktlinjerna. Man pekade också på ett behov bland vissa av bolagen av att vägledningen skulle bli mer uttrycklig och praktiskt orienterad för att de internationella riktlinjerna ska kunna följas.

Vänsterpartiet menar att det är problematiskt om det finns tveksamheter kring de internationella riktlinjerna och särskilt då OECD:s riktlinjer för multinationella företag

som bl.a. rör mänskliga rättigheter, miljö och fackliga rättigheter. Vänsterpartiet vill därför se handling i frågan.

Regeringen bör återkomma med förslag på hur styrningen av de statligt ägda bolagen kan förtydligas ytterligare med hänsyn till de internationella riktlinjerna. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Det statliga ägandet behöver utökas och utvecklas för att vi demokratiskt ska kunna styra samhällsutvecklingen. Det finns flera områden som är intressanta när det gäller att bilda nya statliga företag eller öka det statliga ägandet. Det kan vara för att öka konkurrensen inom finanssektorn, för att minska spekulationerna och för att säkra att nödvändiga investeringar kommer till stånd. Infrastruktur, bostadsbyggande och energi är andra områden där det kan vara intressant att se över om vi genom ett ökat gemensamt ägande kan utveckla och driva på utvecklingen. Staten ska vara en aktiv ägare till sina bolag, t.ex. Vattenfall, LKAB och Sveaskog, och genom ägardirektiv säkerställa att bolagen används för att stödja teknikutveckling, driva på miljö- och klimatarbetet och skapa sysselsättning. Möjligheterna till vidareförädling inom svensk industri är generell stora. Både skogs-, gruv- och stålindustrin har potential att öka sin förädlingsgrad, vilket skulle ge ett ökat antal arbetstillfällen i landet, minska transporterna och öka exportintäkterna. Detta är någonting som kan främjas genom en aktiv statlig politik, forskning och samverkan med det övriga näringslivet.

Statliga bolag bör verka för en ökad förädling i syfte att skapa arbetstillfällen och öka exportvärdet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

I dagsläget har de statliga bolagen en nära nog jämn könsfördelning i sina styrelser. Vi ser även hur andelen kvinnor som innehar rollen som styrelseordförande har ökat. Men engagemanget för ett jämställt näringsliv får inte stanna vid ledningsgrupperna. De statliga bolagen har ett särskilt ansvar för att ett aktivt arbete för jämställdhet genom-syrar hela företagsstrukturen. Ett första steg är att kartlägga hur könsfördelningen inom bolaget verkligen ser ut. Det är nödvändigt att en sådan genomgång omfattar alla delar av verksamheten.

De statligt ägda bolagen ska snarast möjligt återkomma med en kartläggning av könsfördelningen på alla nivåer i respektive bolag och utifrån denna komma med förslag på åtgärder för en mer jämställd verksamhet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

7 Ägarpolicy

I Riksrevisionens rapport om hållbart företagande och styrning av de statligt ägda bolagen (skr. 2021/22:31) pekade Riksrevisionen ut en del problem med bolagens redovisning angående hållbart företagande. Utgångspunkten för hållbart företagande är att statligt ägda bolag ska bedriva sin verksamhet på ett sätt som gynnar hållbar utveckling – ekonomisk och social såväl som miljömässig utveckling. Några av de brister man pekade ut handlade om rapportering, vilket regeringen delvis höll med om och menade att vissa åtgärder hade tagits men att de statliga bolagen redan har högre krav på sig än andra bolag som enbart följer lagstiftningen.

Vänsterpartiet menar att bolag med statligt ägande skiljer sig från andra bolag. Det statliga ägandet bör vara ett sätt att trygga samhällsnyttiga ändamål; i längden är de en del av det demokratiska systemet. Med det sagt är arbetet med hållbart företagande och

redovisningen av detsamma en mycket viktig del och uppföljningen av detta behöver skärpas. Vänsterpartiet vill därför se direkt handling i relation till hållbarhetsredovisningarna, speciellt med tanke på att utfallet av regeringens egna initiativ har varit otydligt.

Regeringen bör återkomma med förslag på hur vidare krav på utvärdering och kontroll av de statligt ägda bolagens hållbarhetsredovisning kan införas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Förtroendet för de statliga institutionerna är avgörande för att skapa legitimitet för den demokratiska processen. Att statligt ägda bolag agerar föredömligt och med god transparens är därför av särskild vikt. Det har tidigare framkommit att flera verkställande direktörer för statliga bolag sitter i styrelserna för Svenskt Näringsliv och dess organisationer, däribland Almega och Svensk Handel. Svenskt Näringsliv och dess organisationer har bedrivit omfattande kampanjer mot regeringens politik. Det är minst sagt märkligt att ett statligt bolag på det här sättet agerar i strid med den egna ägaren, dvs. regeringen. Vänsterpartiet menar att det är direkt olämpligt att näringslivets intresseorganisationer på det här sättet får en direkt gräddfil till de statliga bolagen.

Samhällsägda företag bör uppträda neutralt och därför ska de inte vara medlemmar i Svenskt Näringsliv eller liknande intresseorganisationer. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Nooshi Dadgostar (V)

Andrea Andersson Tay (V)

Samuel Gonzalez Westling (V)

Isabell Mixter (V)

Birger Lahti (V)

Ida Gabrielsson (V)

Tony Haddou (V)

Vasiliki Tsouplaki (V)